

УДК [330: 351:746.1] (477)1

Губарєва І. О.

к. е. н., доцент

НДЦ ІПР НАН України

ДІАГНОСТИКА ЗАГРОЗ ЕКОНОМІЧНІЙ БЕЗПЕЦІ НАЦІОНАЛЬНІЙ ЕКОНОМІЦІ УКРАЇНИ

У статті представлено динаміку інтегрального індикатора рівня економічної безпеки України. Наведено динаміку та темпи зростання компонент економічної безпеки країни. Визначено пріоритетність розвитку компонент економічної безпеки України в залежності від рівня та напрямку їх зміни.

Ключові слова: економічна безпека країни, загроза, компонента економічної безпеки, інтегральний індикатор рівня економічної безпеки.

Постановка проблеми. Стійкий розвиток країни залежить від рівня її економічної безпеки. Найважливішою функцією держави є забезпечення національних інтересів та економічної безпеки. Рівень економічної безпеки країни характеризує спроможність держави забезпечувати економічну незалежність країни, захист національних економічних інтересів від зовнішніх та внутрішніх загроз та дестабілізуючих факторів, здатність миттєво реагувати на зміни зовнішнього і внутрішнього середовища, стан забезпечення ресурсами, стабільність функціонування та прогресивний розвиток.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми забезпечення економічної безпеки країни постійно перебувають у центрі уваги науковців. Серед вітчизняних і зарубіжних авторів, праці яких присвячені формуванню базових засад забезпечення економічної безпеки, визначенню системи національних економічних інтересів, формуванню заходів управління безпекою зазначеним питанням, слід назвати таких дослідників, як І. Ф. Бінько, С. В. Васильчак, В. М. Геєць, Б. В. Губський, Г. Ю. Дарнопих,

М. М. Єрмошенко, В. Кейбл, М. О. Кизим, В. О. Косевцов, А. С. Лисецький, Л. О. Мармуль, В. І. Мунтіян, Е. А. Олійников, М. А. Павловський, Г. Пастернак-Таранушенко, П.В. Пашко, А. В. Степаненко, А. І. Сухоруков, І. Сазонець, Л. Тімошенко, В. І. Топіха, А. М. Федорищева, Л. Г. Чернюк, С. Шенфілд та інші. Разом з тим, методи оцінки рівня економічної безпеки країни, формування системи індикаторів економічної безпеки держави, визначення основних методів управління економічною безпекою вимагають узагальнення, систематизації і подальшого удосконалення.

Формування цілей статті. Метою статті є діагностика загроз економічній безпеці країни та визначення пріоритетності розвитку компонент економічної безпеки України в залежності від рівня та напрямку їх зміни.

Виклад основного матеріалу. В теорії та практиці для оцінки рівня економічної безпеки країни частіше всього використовуються кількісні показники, для яких визначено їх порогові значення, ігнорування яких перешкоджає розвитку економіки та соціальної сфери, призводить до формування руйнівних тенденцій в сфері виробництва та рівня життя населення, наближення або перевищення порогових значень свідчить про кризові явища в економіці країни. Найбільше розповсюдження в окремих країнах отримали показники для оцінки економічної безпеки, розроблені С. Глазьєвим [1].

В Україні для визначення рівня економічної безпеки використовується Методика розрахунку рівня економічної безпеки України [2], яка базується на комплексному аналізі індикаторів економічної безпеки з виявленням потенційно можливих загроз економічній безпеці в Україні і застосовується Міністерством економіки України для інтегральної оцінки рівня економічної безпеки України в цілому по економіці та за окремими сферами діяльності. В методиці наведено перелік основних індикаторів стану економічної безпеки України, їхні оптимальні, порогові та граничні значення, а також методи обрахунку інтегрального індексу економічної безпеки.

Динаміка Інтегрального індикатору рівня економічної безпеки (Іеб), розрахованого згідно з Методикою [2] свідчить, що економіка країни знаходиться в нестійкому стані (рис. 1).

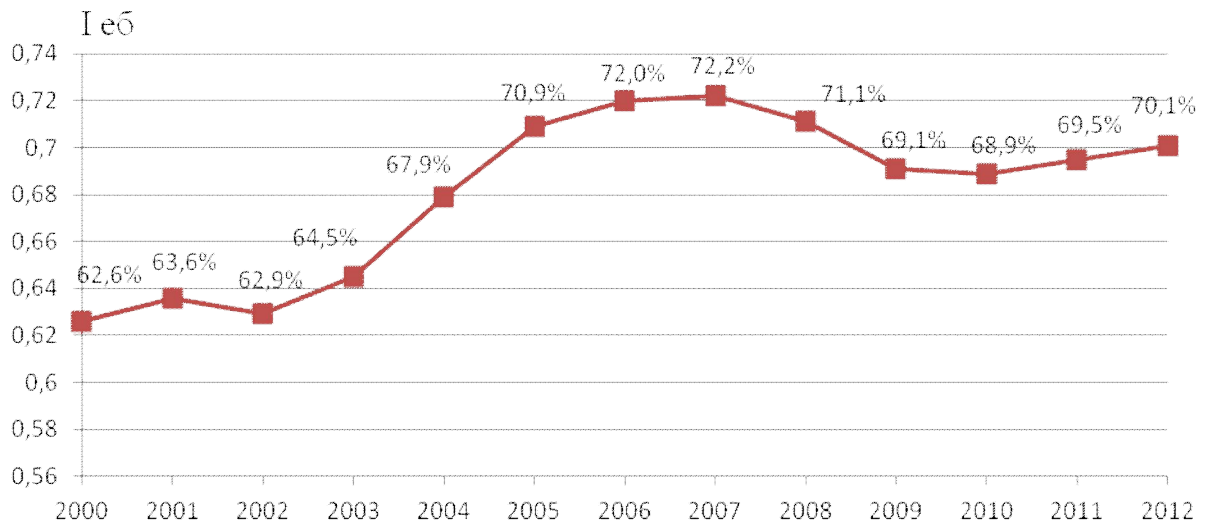

Рис. 1. Інтегральний показник рівня економічної безпеки України

Як видно з рис. 1 в 2000-2012 роках інтегральний показник економічної безпеки під впливом зовнішніх та внутрішніх дестабілізуючих факторів коливався з 62,2% у 2000 р., до 72,2% у 2007 р. На кінець 2012 р. він склав 70,1% .

Для визначення загроз та проблем в забезпеченні економічної безпеки України необхідно дослідити динаміку розвитку її компонент та показників, які їх оцінюють. Складовими економічної безпеки країни є: макроекономічна безпека, фінансова, виробнича, інвестиційна, науково-технологічна, енергетична, зовнішньоекономічна, соціальна, демографічна і продовольча. Оцінювання стану економічної безпеки України здійснювалося за кожною складовою компонентою та показником, який її оцінює шляхом співставлення фактичних значень індикаторів безпеки, визначених у Методиці [2], з їх пороговими значеннями – кількісними величинами, порушення яких викликає несприятливі або загрозливі тенденції в економіці. На рис. 2 подано оцінку компонент економічної безпеки України за 2012 рік.

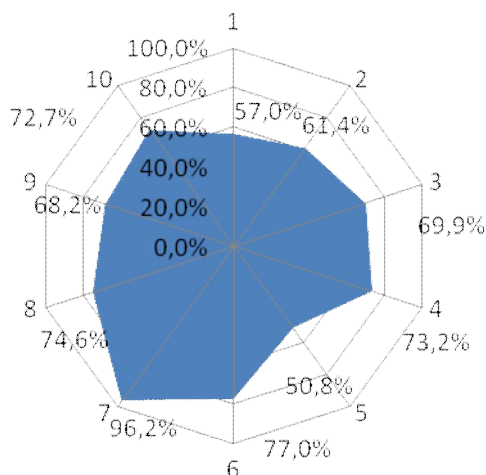

Рис. 2. Оцінка рівня компонент економічної безпеки України за 2012 рік:
 1 – макроекономічна; 2 – фінансова; 3 – виробнича; 4 – інвестиційна; 5 – науково-технологічна; 6 – енергетична; 7 – зовнішньоекономічна; 8 – соціальна; 9 – демографічна; 10 – продовольча.

Як видно з рис. 2, жодна з компонент економічної безпеки України не досягла безпечного порогового значення (100%), найменший рівень розвитку мали компоненти: «Науково-технологічна» (50,8%) та «Макроекономічна» (57,0%).

У табл. 1 наведено динаміку та темпи зростання інтегрального показника економічної безпеки України та її компонент. Згідно з даними табл. 1 інтегральний показник економічної безпеки України протягом всього 12 річного періоду, що аналізувався, мав позитивний темп зростання і склав 11,9%.

Суттєвого зростання набули компоненти: «Демографічна» (22,0%), «Продовольча» (21,0%). Інші компоненти економічної безпеки України мали позитивну динаміку, але їх рівень розвитку майже не змінився за період, що аналізувався. Особливо низькими темпами зросли компоненти: «Макроекономічна» (2,2%), «Інвестиційна» (8,0 %).

Динаміка та темпи зростання компонент економічної безпеки України у 2000-2012 роках

Компонента	Рік												
	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
	Динаміка зміни, %												
Макроекономічна	54,8	55,6	54,0	60,5	61,8	63,0	73,9	67,2	65,6	64,7	62,4	62,4	57,0
Фінансова	55,0	60,3	63,4	71,6	71,9	73,9	71,3	70,6	68,3	54,2	51,4	50,4	61,4
Виробнича	55,0	64,5	68,0	67,9	72,8	82,1	71,4	74,1	73,6	65,4	76,0	66,8	69,9
Інвестиційна	65,2	65,3	62,8	70,6	78,1	87,6	86,9	93,1	85,4	71,0	60,4	66,3	73,2
Науково-технологічна	49,6	60,3	58,7	54,6	56,7	55,0	57,8	59,1	58,5	68,2	71,8	75,5	50,8
Енергетична	62,6	65,1	65,5	65,9	65,9	65,4	65,9	68,5	70,6	69,3	66,7	75,7	77,0
Зовнішньоекономічна	84,8	93,4	91,3	82,0	80,8	93,7	94,3	92,5	86,2	97,9	94,9	84,9	96,2
Соціальна	59,3	62,3	64,1	66,0	69,5	73,1	75,2	76,7	83,2	76,9	70,1	73,1	74,6
Демографічна	46,0	46,5	47,7	51,7	52,2	53,4	56,3	56,0	55,2	74,7	68,7	71,7	68,2
Продовольча	51,7	63,0	55,6	56,3	71,4	70,0	72,7	69,7	66,0	71,4	66,4	68,5	72,7
Інтегральний показник економічної безпеки	58,2	63,6	62,9	64,5	67,9	70,9	72,0	72,2	71,1	69,1	68,9	69,5	70,1
Компонента	Темпи зростання, %												
	Рік												
	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	за 12 років
Макроекономічна	-1,6	6,5	1,3	1,3	1,2	10,9	-6,7	-1,6	-0,9	-2,3	0	-5,4	2,2
Фінансова	3,1	8,2	0,3	2,0	-2,6	-0,7	-2,3	2,0	-14,1	-2,8	-1,0	11,0	12,0
Виробнича	3,5	-0,1	4,9	9,3	-10,7	2,7	-0,5	9,3	-8,2	10,6	-9,2	3,1	14,9
Інвестиційна	-2,5	7,8	7,5	9,5	-0,7	6,2	-7,7	9,5	-14,4	-10,6	5,9	6,9	8,0
Науково-технологічна	-1,6	-4,1	2,1	-1,7	2,8	1,3	-0,6	-1,7	9,7	3,6	3,7	-24,7	1,2
Енергетична	0,4	0,4	0	-0,5	0,5	2,6	2,1	-0,5	-1,3	-2,6	9,0	1,3	14,4
Зовнішньоекономічна	-2,1	-9,3	-1,2	12,9	0,6	-1,8	-6,3	12,9	11,7	-3,0	-10,0	11,3	11,4
Соціальна	1,8	1,9	3,5	3,6	2,1	1,5	6,5	3,6	-6,3	-6,8	3,0	1,5	15,3
Демографічна	1,2	4,0	0,5	1,2	2,9	-0,3	-0,8	1,2	19,5	-6,0	3,0	-3,5	22,2
Продовольча	-7,4	0,7	15,1	-1,4	2,7	-3,0	-3,7	-1,4	5,4	-5,0	2,1	4,2	21,0
Інтегральний показник економічної безпеки	-0,7	1,6	3,4	3,0	1,1	0,2	-1,1	3,0	-2,0	-0,2	0,6	0,6	11,9

У табл. 2 визначено пріоритетність розвитку компонент економічної безпеки України в залежності від рівня та напрямку їх зміни. Пріоритетність розвитку та напрямок змін було визначено згідно методичного підходу визначення пріоритетності вирішення проблем за компонентами сталого розвитку регіону [3,4].

Таблиця 2

Пріоритетність розвитку компонент економічної безпеки України

Компонента	Статична оцінка	Динамічна оцінка			Пріоритетність розвитку	
		Досягнутий рівень на кінець періоду, %	Середньорічний темп змін, %	Характер змін		
				ступінь		напрямок
Макроекономічна	57,0	2,2	значний	зниження	2 черга	
Фінансова	61,4	12,0	незначний	зниження	2 черга	
Виробнича	69,9	14,9	незначний	зростання	2 черга	
Інвестиційна	73,2	8,0	незначний	зниження	2 черга	
Науково-технологічна	50,8	1,2	значний	зниження	2 черга	
Енергетична	77,0	14,4	значний	зростання	3 черга	
Зовнішньоекономічна	96,2	11,4	значний	зростання	3 черга	
Соціальна	74,6	15,3	незначний	зниження	3 черга	
Демографічна	68,2	22,2	значний	зростання	2 черга	
Продовольча	72,7	21,0	значний	зростання	2 черга	

Як видно з даних табл. 2, пріоритетними компонентами економічної безпеки країни, які підлягають першочерговому розвитку, є наступні: «Демографічна»; «Науково-технологічна», «Макроекономічна» та «Продовольча».

Для проведення діагностики проблем в забезпеченні економічної безпеки України було досліджено динаміку та темпи зростання часткових показників по кожній із компонент економічної безпеки країни.

За результатами проведеного аналізу можна зробити висновок, що основними проблемами економічної безпеки України в порядку їх

пріоритетності вирішення є наступні:

а) в сфері макроекономічної безпеки: велике відношення сальдо поточного рахунку платіжного балансу України до ВВП; недостатнє відношення обсягу ВВП (ПКС) на одну особу до середнього значення у країнах ЄС;

б) фінансової безпеки: великий обсяг державного внутрішнього боргу; дефіцит державного бюджету; низьке покриття державними цінними паперами внутрішнього державно боргу; невелика питома вага довгострокового страхування; низька заборгованість Уряду за державними цінними паперами; зростання загального обсягу державного боргу; низька частка премій, що належать перестраховикам-нерезидентам; великий обсяг готівки; низьке відношення обсягу державного зовнішнього боргу до ВВП; низьке проникнення страхування; велике відношення дефіциту / профіциту торговельного балансу до загального обсягу зовнішньої торгівлі;

в) виробничої безпеки: низький коефіцієнт ліквідації промислових фондів;

г) науково-технологічної безпеки: низька частка підприємств, що впроваджують інновації, в загальній кількості промислових підприємств; низький розмір видатків державного бюджету на науку;

д) соціальної безпеки: низьке співвідношення сукупних витрат 10 % найбільш забезпеченого населення до 10 % найменш забезпеченого;

є) демографічної безпеки: велика дитяча смертність; велике природне скорочення населення;

ж) продовольчої безпеки: низьке споживання овочів та баштанних.

Отже, забезпечення економічної безпеки є гарантом державної незалежності України, умовою її сталого розвитку та зростання добробуту громадян. Аналіз динаміки та темпів зростання компонент економічної безпеки країни, визначення пріоритетності їх розвитку є важливою

складовою системи забезпечення економічної безпеки країни та основою для обґрунтування стратегії її економічного та соціального розвитку.

Список використаної літератури

1. Экономическая безопасность России: общий курс: Ученик / Под ред. В. К. Сенчагова, – М.: Дело, 2005. – 896 с.
2. Методика розрахунку рівня економічної безпеки України. Затверджена наказом Міністерства економіки України від 02.03.2007 р. № 60 [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://me.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=97980&cat_id=38738
3. Клебанова Т. С. Теоретические аспекты оценки приоритетности угроз экономической безопасности предприятия / Т. С. Клебанова, Л. А. Чаговец // Вісник Східноукраїнського національного університету ім. В. Даля. – 2007. – №5. – Ч. 2. – С. 175–180.
4. Стан економічної безпеки України в 1 півріччі 2008 року. Випуск 10. [Електронний ресурс] – Режим доступу: me.gov.ua
5. Державна служба статистики. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

ГУБАРЕВА И. О. ДИАГНОСТИКА УГРОЗ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ БЕЗОПАСНОСТИ НАЦИОНАЛЬНОЙ ЭКОНОМИКИ УКРАИНЫ

В статъе представлена динамика интегрального индикатора уровня экономической безопасности Украины. Приведены динамика и темпы роста компонент экономической безопасности страны. Определена приоритетность развития компонент экономической безопасности Украины в зависимости от уровня и направления их изменения.

Ключевые слова: экономическая безопасность страны, угроза, компонента экономической безопасности, интегральный индикатор уровня экономической безопасности

**GUBAREVA I. O. DIAGNOSIS OF ECONOMIC SECURITY
THREATS NATIONAL ECONOMY OF UKRAINE**

This paper presents the dynamics of the integral indicator of economic security of Ukraine. Shows the dynamics and growth component of economic security. A priority component of the economic security of Ukraine, depending on the level and direction of change.

Keywords: economic security, the threat of economic security component, an integral indicator of the level of economic security